מעמד (א)זה לקט שכחה ופאה (ג)°יש יד לצדקה או אין יד לצדקה היכי דמי אילימא דאמר הדין זוזא לצדקה והדין נמי ההוא צדקה עצמה היא אלא כגון דאמר הדין ולא אמר נמי מאי הדין נמי צדקה קאמר או דלמא [מאי] והדין (נמי) לנפקותא בעלמא קאמר ודבורא הוא דלא אסקיה מי אמרינן כיון דאיתקש לקרבנות דכתיב בפיך (ג)זו צדקה מה קרבנות יש להן יד אף צדקה יש לה יד או דלמא לבל תאחר הוא דאיתקש יש יד להפקר או דלמא אין יד להפקר היינו צדקה אם תמצא לומר קאמר אם תמצא לומר יש יד לצדקה דאין היקש למחצה הפקר מי אמרינן היינו צדקה או דלמא שאני צדקה דצדקה לא חזיא אלא לעניים אבל הפקר בין לעניים בין לעשירים בעי רבינא יש יד לבית הכסא או לא היכי דמי אילימא דאמר הדין ביתא ליהוי בית הכסא והדין נמי ההוא בית הכסא נמי הוה אלא כגון דאמר הדין והדין ולא אמר נמי מאי הדין דאמר והדין נמי בית הכסא או דלמא מאי והדין לתשמישא בעלמא קאמר מכלל דפשיטא ליה לרבינא דיש זימון לבית הכסא והא מיבעיא ליה לרבינא הזמינו לבית הכסא מהו [א] הזמינו לבית המרחץ מהו זימון מועיל או אין זימון מועיל רבינא חדא מגו חדא קמיבעיא ליה זימון מועיל או אין זימון מועיל את"ל יש זימון יש יד או אין יד (א) תיבעי ליה: מנודה אני לך וכו': אמר אביי מודה ר"ע לענין מלקות שאינו לוקה דאם כן ניתני ר' עקיבא מחמיר אמר רב פפא בנדינא מינך דכולי עלמא לא פליגי דאסור משמתנא מינך לכולי עלמא שרי במאי פליגי במנודה

רש"י

מעמך. כי דרוש ידרשנו ה' אלהיך מעמך: לנפקותא בעלמא. כלומר והדין זוז אחר ליהוי לי להוצאה ודבורא הוא דלא אסקיה דלא גמר דיבורו (ב) דאמר עלי לנפקותא: דכתיב בפיך. כאשר דברת בפיך (ג) יצא מפי צדקה (ישעיה מה): או דלמא שאני צדקה. להכי (ו)אית לה יד דלא חזיא אלא לעניים אבל הפקר דהא נמי אפי' לעשירים חזי מי אמרת דיש להן יד: יש יד לבית הכסא. היכא דלא אמר בפירוש דלהוי בית הכסא מי הוי הזמנה ואסור להתפלל בו: חדא מגו חדא קא מיבעיא ליה. מגו דקא מיבעיא ליה אי זימון מועיל בעי נמי אי אית ליה יד או לא: (ד)מנודה אני לך. (ה)כלומר כמנודה שאסור להנותו כך אהא אסור ליהנות ממך: ר' עקיבא היה (ט)חוכך בזה להחמיר. כאדם שמתחכך אילך ואילך כך איהו לא בריר ליה שיהא ודאי אסור: לענין מלקות. שאם עבר אינו לוקה כל כך ודאי לא היה מחמיר: בנדינא ממך. דמשמע בפירוש אהא מנודה לך דהיינו ודאי לכולי עלמא אסור: שמתא אינו כל כך כנידוי: קסבר

ר"ן

את"ל יש יד לצדקה. משום דכיון דאתקש אע"ג דלא כתיבא בהדיא אין היקש למחצה: הפקר מאי מי אמרינן היינו צדקה או לא. והאי דלא מספקא לן אי יש יד לשבועה או לא משום דבהדיא איתקוש כי ידור נדר או השבע שבועה (ו) והיינו דתנן (לקמן ע.) כנדרי רשעים נדר בנזיר בקרבן ובשבועה אלמא יש יד לשבועה: יש יד לבית הכסא. שיהא אסור לקרות בו ק"ש: חדא מגו חדא קמיבעיא ליה. כלומר את"ל יש זמון יש יד או אין יד: ולענין הלכה. בקדושין נקיטינן לחומרא דיש יד דכיון דבעיין לא אפשיטא הוה ליה ספיקא דאורייתא ולחומרא. ובפאה ולצדקה כתב הרשב"א ז"ל נמי דאזלינן לחומרא כיון דסלקו בתיקו וכן כתב הרמב"ן ז"ל בהלכותיו דבעיין דלצדקה לא אפשיטא בהדיא וסוגיין דיש יד לצדקה וקיימא לן נמי דכל תיקו דאיסורא לחומרא ומאי דאמר ז"ל דסוגיין °דיש יד לצדקה היינו משום דקאמרינן אם תמצא לומר יש יד לצדקה וזה אפשר הוא על דרך הרמב"ס ז"ל שפוסק בכל מקום כאם תמצא לומר. אבל במאי דקאמר דקיימא לן נמי דכל תיקו דאיסורא לחומרא ונראה שהסכים גם כן לזה הרשב"א ז"ל ותמהני עליהן שהרי סוגיא מפורשת היא בסוף פרק הזרוע והלחיים (חולין דף קלד.) שספק ממון עניים הרי הוא ספק ממון דאזלינן ביה לקולא לנתבע מדמקשינן התם אמתני' דגר שנתגייר והיה לו פרה נשחטת וכו' תנן ספק ממון פטור אלמא ספיקא לקולא ורמינהו חורי נמלים שבתוך הקמה וכו' ואיצטריך לשנויי הכא פרה בחזקת פטורא קיימא קמה בחזקת חיוב קיימא אלמא טעמא דבחזקת חיוב קיימא הא לאו הכי ספק פטור ואם איתא דספק ממון עניים הוה ליה ספיקא דאיסורא למה לי לשנויי הכי. ועוד דהתם נמי אקשי ליה אביי והרי עיסה דבחזקת פטורא ותנן גר שנתגייר וכו' ספק חייב ואמר ליה ספק איסורא לחומרא ספק ממונא לקולא ואם איתא דספק עניים מקרי ספק איסורא בההוא פירוקא גופה הוה מצי לשנויי ליה הא דאקשי מחורי נמלים אמתני'. ועוד דאמרינן התם בפ"ק דיומא (דף ח:) תנן התם הנחתומין לא חייבו אותם להפריש אלא כדי תרומת מעשר וחלה ואקשינן בשלמא תרומה גדולה דתניא וכו' מעשר ראשון ומעשר עני המוציא מחבירו עליו הראיה כלומר דליכא ספיקא דאיסורא אלא דממונא וממונא המוציא מחבירו עליו הראיה אלא מעשר שני נפרשוה ונסקוה וניכלוה בירושלים ואם איתא דספק עניים ספיקא דאיסורא הוא כי היכי דקשיא ליה מעשר שני תקשי ליה נמי מעשר עני אלא ודאי ספיקא דממון עניים לא מקרי ספיקא דאיסורא אלא ספיקא דממונא ולקולא ולפיכך איני מתחוור בדבריהם ז"ל בזה. וגבי הפקר אין ספק דהוה ליה ספיקא [דממון] ולקולא ואין יד. וכן נמי גבי בית הכסא דאפי' אם תמצא לומר זימון מועיל לא מהני אלא מדרבנן והוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא: (י)מנודה אני לך ר' עקיבא חוכך בזה להחמיר. חוכך כאדם שהוא מסופק בדבר ומתחכך בעצמו מפני שאינו יכול לבררו. אי נמי מלשון חיך (איוב יב) כלומר שהיה מטעים לחכו להחמיר: מודה היה ר"ע לענין מלקות שאינו לוקה. דהא מספיקא הוא שהיה מחמיר ולא שהיה הדבר ברור לו. ומיהו שמעינן °דידות נמי למלקות איתרבו דאי לא מאי מודה ר"ע פשיטא: נדינא מינך דכ"ע אסור. כלומר אסור ולוקה. ומיהו דוקא בדאמר שאני אוכל לך כדאמר שמואל לעיל (דף ז:) גבי מופרשני מרוחקני בכולן עד שיאמר שאני אוכל לך וכו' ובנדינא נמי דכותייהו שהוא לשון הרחקה: משמיתנא מינך דכ"ע שרי. דאפילו אמר שאני אוכל לך איסורא נמי ליכא שאין זה לשון נדר אלא לשון שמתא. והיינו נמי דבעובדא דההוא גברא [ע"ב] דאמר משמיתנא מנכסי אמרינן ופליגא דרב חסדא אע"ג דמנכסי הוי מוכיח [כאילו אמר] שאני אוכל לך: במאי פליגי במנודה [אני לך]. כלומר ואמר נמי שאני אוכל לך. דהאי לישנא דמנודה משמע הכי ומשמע הכי ר"ע סבר לישנא דנדויא הוא כלומר שאף הוא לשון ריחוק והבדל כמופרשני מרוחקני כדמתרגמינן והדוה בנדתה [ויקרא טו] וסאובתה ברחוקה הלכך אסור ורבנן סברי לישנא דמשמתא הוא שלשון בני אדם לאמרו על נדוי בלבד: (ל)אלמא קסבר במשמתא פליגי. דסבירא ליה דטעמא דר"ע דכיון דשוי נפשיה בהדיה כמשומת לאסור הנאה בא שכן פורשין מן המשומת והמנודה: ולענין הלכה לא קיימא לן כר' עקיבא מדאמרינן דלית דחש לה ועוד דקיימא לן הלכה כר' עקיבא מחבירו [עירובין מו:] ולא מחביריו. הלכך נדינא ממך שאני אוכל לך אסור ולוקה. נדינא מינך בלחוד שרי. מנודה אני לך שאני אוכל לך נמי שרי ואין צריך לומר משמתנא מינך שאני אוכל לך. וכן פסק הרמב"ן ז"ל בהלכותיו ולא נתבררו בזה דברי הרמב"ס ז"ל שכתב בפ"ח מהל' נדרים: ירושלמי [פ"א ה"א] ר' עקיבא היה חוכך בזה להחמיר ליסר את כל נכסיו כמה דתימר יחרם כל רכושו והוא יבדל וכו' [עזרא י] מה עבדין ליה רבנן חומר הוא בנדוי ב"ד. ומסתברא לי דהך ירושלמי לא שייך כלל בהדי גמרא דילן טעמא דירושלמי הוא לומר שכיון שעשה עצמו כמנודה אסור ובגמרא דילן משום הרחקה אתינן לה ולא משום נדוי דאי לא תימא הכי היכי אמרינן משמיתנא מינך לכ"ע שרי אלא ודאי כדאמרן. מיהו כתב הרב ר' ברוך בר שמואל בפירושיו דמהא שמעינן בהדיא דמנודה שנדוהו ב"ד אסור ליהנות מנכסיו אבל נדהו הדיוט מותר והיינו עובדא דהאי דאמר משמיתנא מנכסיה דשרייה רב חסדא. ואין דין זה מחוור דהא קיימא לן בפרק ואלו מגלחין (מ"ק דף טו:) מנודה שונה ושונין לו נשכר ונשכרין עמו אלמא אין נכסיו אסורין אלא ודאי חרם של ב"ד הגדול שאני דאלים טפי אבל בחרם ב"ד בעלמא לא מיתסרי נכסייהו:

נדהו

עין משפט נר מצוה

כה א מיי' פ"ח מהל' מתנות עניים הל' ב טוש"ע י"ד סימן רנח סעי' ב:

כו ב מיי' פ"ב מהלכות נדרים הל' טז טוש"ע ח"מ סי' רעג סעי' ח: [ג מיי' שם הל' טו טוש"ע שם סעי' ה:]

כז ד ה מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה ג טוש"ע א"ח סי' פג סעי' ג:

מוסף רש"י

מעמך זה לקט שכחה ופאה. שהן חלקו של עני דכתיב ביה (שמות כב) את העני עמך (ר"ה ה:). בנדינא מינך. דהרי הוא כאילו אמר הריני נטול מעליך שלא אהנה משלך וידים מוכיחות הן שזה רצה לומר (ראמ"ה בשחו). משמתנא מינך לכולי עלמא שרי. לאתהנויי מיניה שאין זה לשון איסור הנאה אלא לשון שמתא, ואע"פ שהוא מעין מנודה אני לך (שם). במאי פליגי. ר' עקיבא ורבנן במתניתין (שם).

תוספות

הפקר היינו צדקה. דהתם מפקיר בשביל שיזכו בה עניים ומסיק מ"מ הפקר הוי לעניים ולעשירים: ואם תמצא לומר דאין היקש למחצה. וא"ת שפיר קאמר דאין היקש למחצה ומאי מיבעיא ליה גבי צדקה י"ל דשאני הכא דסברא הוא שלא לעשות ההיקש אלא לענין בל תאחר הכתוב שם שהרי כמה דברים הכתובים באותו פסוק שחלוקים זה מזה בכמה עניינים ולא נכתב שם אלא לענין בל תאחר: יש יד לבית הכסא. ה"ג לא מספקא ליה דאורייתא אלא חומרא בעלמא מדרבנן מספקא ליה אם החמירו לענין לאסור כך לדבר ק"ש כיון דכיה"כ [שאמרו] שאין בו צואה (אי נמי) כיון דיש זימון כדמסיק אם כן תאסור ע"י דבור בעלמא כמו אינך הפקר ולצדקה דמ"מ מדרבנן מיבעי ליה דהא לא איתקש: מכלל דיש זימון. כאן משמע דאפי' בדיבור בעלמא בעיא ליה דשמא יש זימון ובשבת מוכח דגם בעשיה מבעיא [דשמא] אין זימון ומוקי התם בחדתי שבנאו לכך וכן האמת והבעיא הויא בין בדבור בין במעשה: הזמינו לבית הכסא הזמינו לבית המרחץ מהו. בשבת (פ"א דף י) פ"ה ול"ג למרחץ דקמייתי התם בעיא דרבינא הזמינו לבית הכסא וקאמר התם מאי לאו ה"ה למרחץ מיהו יש לישבו דגרים ליה הכא אע"ג דרבינא לא הזכיר בבעיא רק בית הכסא כדמוכח בשבת מ"מ התלמוד הזכיר כאן המרחץ לפי מה דס"ד התם ה"ה למרחץ: תיבעי לך. פי' כמו תיקו ולשון נדרים משונה: מנודה אני לך. פי' ריצב"א דלשמואל דאמר גבי מודרני מופרשני דבעי שיאמר עמו שאני אוכל ה"ה הכא גבי מנודה אני לך דבעי שיאמר עמו שאני אוכל לך דאל"כ אמרי' דלמא דלא קיימא בד' אמות דילך קאמר ליה כמו כי מרוחקני ממך דטפי משנינן לישנא דמנודה מלישנא דמרוחקני ול"נ דא"כ שמואל היה לו להמתין לומר דבריו עד כאן והוה קאי אכולה מילתא דמתני' לכ"נ כר"י דהכא ודאי מודה שמואל דלא בעינן שאני אוכל לך דאין לספקו בהרחקת ד"א דאמר ליה בלשון נידוי לפי שאין אדם רגיל להזכיר לשון נידוי על עצמו כשא"ל לחבירו לא אעמוד בד"א שלך לפי שגנאי הוא לו להזכיר לשון נידוי לעצמו אלא אומר בפירוש להרחיק ד"א ממנו והלכך כיון דאין לספק מנודה אני לך בהרחקת ד"א א"כ ודאי לשון נדר הוא ר"ל לשון נע ונד ומרוחק מהנאתו כדמסיק בגמרא שאינו לוקה: מודה ר"ע וכו'. דא"כ ליתני ר"ע מחמיר תימא תלמודא דדייק מאריכות הלשון דמילתיה דר"ע דקתני חוכך בזה להחמיר וע"ז הוא אומר שהיה די לומר ר"ע מחמיר ולישתוק מחוכך והיא גופה אין להקשות דאמאי אין התלמוד מדקדק משינוי הל' לאסור להחמיר איכא למימר אין זה דיוק משינוי ל' כמו מאריכות הל': נדינא מנך ב"ע ל"פ דאסור. פי' משום דל' נע ונד הוא א"כ מועיל שפיר בלא שאני אוכל לך ושפיר הוי ידים מוכיחות טפי ממודרני ממך דאין לספקו בהרחקת ד"א משום דלשון נדינא לא משמע כלל ל' הרחקה אלא משמע שאני נע ונד מליהנות ממך: משמתנא ב"ע לא פליגי דשרי. דלשון קללה הוא כמו מקוללני ממך ואפילו את"ל שמנדה עצמו מלעמוד בד' אמותיו מכ"מ איסור הנאה לא משמע:

מסורת הש"ס

א) ר"ה ה., ב) גי' הרא"ש בפסקיו בעי רבא, ג) [ר"ה ו.], ד) [כריתות כב:], ה) ברכות כו. שבת י., ו) [עי' תוס' שבת י: ד"ה שאני], ז) ס"א אין לה, ח) [עי' בפרש"י במשנה ב.], ט) [עי' פרש"י שם], י) [במדבר ל], כ) [שייך למשנה לעיל ב.], ל) שייך לע"ב,

תורה אור השלם

1. כִּי תִדֹּר נֶדֶר לַייָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ וְהָיָה בְךָ חֵטְא: דברים כג כב

2. מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְעָשִׂיתָ כַּאֲשֶׁר נָדַרְתָּ לַייָ אֱלֹהֶיךָ נְדָבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ: דברים כג כד

הגהות הב"ח

(א) גמ' תיבעי ליה. נ"ב תוס' פי' כמו תיקו: (ב) רש"י ד"ה לנפקותא וכו' דלא גמר דיבורו דבעי מימר עלי לנפקותא: (ג) ד"ה דכתיב וכו' בפיך זו צדקה דכתיב יצא מפי צדקה: (ד) ד"ה מנודה וד"ה ר' עקיבא נ"ב שייך למתניתין:

גליון הש"ס

גמ' יש יד לצדקה. קשה לי הא הר"ן לעיל ד"ה בעי ר"פ כתב הא דמיבעי בקידושין ולא ילפי' במה מצינו מנדרים דדלמא נדרים חמירי דאפי' בדבורא בעלמא חיילא משא"כ בקידושין א"כ מאי מספקא ליה הכא בצדקה הא צדקה דמתפס בדיבור שפיר יש ללמוד מנדרים: בהר"ן ד"ה ולענין הלכה כו' דיש יד לצדקה. עי' בר"ן פ"ק דקידושין ד' רח ע"ב: בהר"ן ד"ה מודה היה ר"ע. דידות נמי למלקות עי' לעיל ד' ד ע"ב בר"ן ד"ה תיתי במה מצינו:

הגהות הגר"א

[א] גמ'(הזמינו לבית המרחץ מהו) תא"מ (ועי' בהגר"א או"ח סי' פד ס"ק א', והאמת יורה דרכו):

פירוש הרא"ש

מעמך זו לקט שכחה ופאה. דכולהו כתיב את העני עמך: מאי והדין לנפקותא בעלמא. ושמא לית ליה זוזי אחריני: בפיך זו צדקה. ובפ"ק דר"ה (דף ו.) דרשינן מהכא בצדקה בל תאחר: יש יד לבית הכסא. מדרבנן קא בעי ומקרא דוהיה מחניך קדוש לא ידעינן אלא בית הכסא עצמו ומיבעיא ליה אי עבוד רבנן הרחקה לאסור גם יד בית הכסא: מתני' חובך בזה להחמיר. כמו אדם שאוחלין לו דבר ואינו פשוט לו להתירו גם טעם פשוט לאסור אינו יודע והוא חוכך בשפתיו ושותק ומתוך כך מבינין שהוא מחמיר בדבר ועושין לחומרא: גמ' ליתני ר"ע מחמיר. דמשמע ראה טעם להחמיר ביה ולעשותו יד גמור אבל חוכך להחמיר משמע דמספקא ליה: בנדינא ממך לכ"ע אסור. דמשמע מתנודד אני ומובדל ממך והוי טפי ממרוחקני ממך אליבא דשמואל והא דתנא לא מני להו בהדי ידות דמתני' איכא למימר תנא ושייר ועוד ידות טובא איכא דלא תנא: משמתנא לכולי עלמא שרי. דלשון שמתא הוא ולא יד לנדר אבל נדינא משמע נודר ולא לשון נדוי אי נמי בלשון המון עם בבבל היו קורין לנדוי דוקא שמתא ולא נדוי:

נדהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו. דכיון דבפניו נדהו אליס נדוייה ולא מיעקר אלא בפניו דומיא דמאי דאמרינן בפ' השולח (גיטין דף לג.): כל מילתא דמתעבידא בי עשרה צריכה בי עשרה למשלפה. ולא נהירא אלא טעמא דמילתא משום תשדא דאי מתירין לו שלא בפניו פעמים שיתירוהו והמנודה לא ידע וכשלא יהגו בו נידוי יבא לאחשדן אבל כשנדהו שלא בפניו ליכא תשדא שאף הוא סובר שמא התירוהו שלא בפניו כשם שנדוהו שלא בפניו וזה כאותה שאמרו לקמן בפ' ר"מ (דף סה.) המודר הנאה מחבירו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו ומפרש בירושלמי[ט] דטעמא משום תשדא ולפי זה כל שהודיעוהו דליכא תשדא מתירין לו שלא בפניו וכל שהתירוהו נמי אע"פ שלא הודיעוהו מותר לעבוד: **השומע הזכרת השם מפי חבירו צריך לנדותו.** בריש תמורה (דף ג.): מפקינן אזהרה למזכיר שם שמים לבטלה מדכתיב (דברים ט) את ה' אלהיך תירא: **ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי.** [6]לא שיהא בנדוי מאליו אלא רואי להתנדות קאמר שהרי המזכיר עצמו צריך נדוי והיאך יהא חמור ממנו השומע ושותק אלא כדאמרן: **שכבל מקום.** טעמא קא יהיב למאי דאמרינן ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי שהרי [7]עכשיו חמור דשם עניות מצויה דכתיב (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך ומדהזכרת השם למצוה מביאה ברכה ועושר הזכרה לשון גורמת עניות אי נמי מדכתיב גבי שבועת שקר (זכריה ה) וכלתו ואת עציו ואת אבניו ובתמורה (דף ג.): מדמי הזכרת שם לבטלה לשבועת שקר: **שנאמר כי מתו כל האנשים וגו'.** אלא מתו ממש כדאמרינן לקמן בפרק ר"מ (דף סד.): דמהור הוו בכל מקום שנאמר גיס ונגיס אינם אלא דתן ואבירם ואיתהו הוו במחלוקת של קרח אלא דמפני שהענו אמר כי מתו. דאע"ג דאמרינן התם דאבינעה משובין כמת עני וסומא ומצורע ומי שאין לו בנים הכא ודאי מעניות קאמר דאין נומר שנשתמו דהא כתיב במחלוקתו של קרח (במדבר טז) העיני האנשים ההם תנקר [8]וליכא למימר נמי שהיו מצורעין דהא כתיב (דברים יא ו) בקרב כל ישראל וליכא למימר שנתרפאו במתן תורה דהא אמרינן[ב] שחזרו לומון במעשה העגל וליכא למימר דמשום שלא היה להם בנים אמר כי מתו דא"כ היכי אע"ל מפני זה שוב מצרימה [שמות ד] וכי מפני שלא היה להם בנים לא היו נשמעין למלכות להלשינו אל פרעה אלא ודאי מפני שירדו מנכסיהם ולא היו דברים נשמעים: **או מיפה או עוני.** אלמא שוו להדדי. והקשו בתוספות מאי איריא שומע הזכרת השם מפי חבירו דצריך לנדותו הא אמרינן בירושלמי [מ"ק פ"ג ה"א] דכל שאינו עושה כשורה צריך לנדותו והכי נמי מוכח בדוכתי טובא דאמרינן בפ"ק דקדושין (דף לט.) אמרינן דאמתיה דרבי חזיתיה להוה מחי לבנו גדול ואמרה ליה ליהוי הוה גברא בשמתא. ובפרק ואלו מגלחין (מ"ק דף יח.) אמרינן דאמתיה דרבי חזיתיה להוה גברא בשמתא. ותירלו דאין הכי נמי אלא מיהו בהזכרת השם בלחוד הוא דאמר דאם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי אבל בשאר מפני שעושה ממור וכדכתיבנא: **ושמע מינה אין כיון נדוי לפרה ולא כלום.** הקשו בתוספות מדאמר בפרק ואלו מגלחין (שם דף עח.) הכי קאמר שמואל טוען אסר וטוען שרי וה"מ לממונא אבל לאפקרותא עד דמיילא עליה שמתא מלחין יומין. ותירלו דשאני הכא שנדוי זה אינו אלא לאיים עליו שלא יזכיר עוד שם שמים לבטלה ולא דמי לאפקרותא מש"ה הכא אין בין נדוי לפרה ולא כלום. אבל ראיתי לרב אלפסי ז"ל שדחה אותה שבפ' ואלו מגלחין מפני זו כמש"כ בהלכותיו בפ' ואלו מגלחין. וכן דעת הרמב"ם ז"ל (בפ"ק) [ל"ל בפ"ז הל' יג] מהלכות ת"ת: **ת"ח מנדה לעלמו ומפר לעלמו.** כתב הרשב"א ז"ל דדוקא היכא דלא הוי בר נדוי כי הא דאמר זוטרא דממדת חסידות בעלמא משום יקרא דבר בי רב הוה משמת נפשיה אבל כשנדה עצמו על דבר שהיה חייב עליו נדוי לא כל הימנו להתיר עצמו. והקשו עליו אם כן היכי מקשי ליה הש"ס פשיטא מקמי דאמר כי הא דאמר זוטרא אדרבה הל"ל אמאי. לפיכך אמרו דבכל ענין שנדה את עצמו מיפר לעצמו וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפרק ז' מהלכות ת"ת [הל' יא]. ורלאיתי למקצת מפרשים שכתבו דלא גרסינן פשיטא אלא ה"ג ומיפר לעצמו כי הא ולמי שגורם כן דברי הרשב"א נכונין בטעמם: **וכי עייל לביתיה שרי לנפשיה.** כדי שלא יצטרכו בני ביתו להתרחק ממנו. ומהא משמע דמנודה אפילו בני ביתו נוהגין בו נדוי לדאי

מנודה קפיד רב ואם התירו שלא בפניו הוי מותר: נדהו שלא בפניו מתירין לו בין בפניו בין שלא בפניו. בפניו אמי דאמעמי' ס"ל לא יתירו לו בפניו דמתביש עפי קמ"ל דאין בושת יש מפרשים דאין מתירין לו אלא בפניו שמא לא ידע דהתירו לו וגם אחרים שואלין לו אם התירו לו והוא אומר לא ובסרוראן שמקרבין אותו מזלזלין בנדוי ולא יהוגו עוד על נדוי דאמרים ז"ל ולהאי פירושא אם התירו לו שלא בפניו אינו מותר [אבל] בנדהו שלא בפניו כשרוצין שמקרבין אותו יאמר בלבו שנדוהו שלא בפניו כך התירו לו שלא בפניו: השומע הזכרת השם מפי חבירו צריך לנדותו. דאמרינן בריש תמורה (דף ג.): מזהרה למזכיר שם שמים לבטלה שנאמר את ה' אלהיך תירא ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי. דלמאי חכמי הדור מיירינן לנדותו: שב"מ שהזכרת השם מצויה עניות מצויה. פי' הרב אלעזר בן קליר בן מדכתיב (שמות כ) בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך מדהזכרת שם למצוה גורם ברכה דהייט כ"ש ח"כ הזכרת שם לבטלה גורם עניות וי"ל פי' דנקלא לן מדכתיב גבי שבועת שקר: עניות כמיתה דכתיב בי מתו כל האנשים אבקשים את נפשך. גבי דתן ואבירם דע"כ לא מתו אז במלריס שהרי היו במדבר וליכא למימר שהיו מומין ומצורעים

מנודה בכל מקום [ב]ע"ש הגר' רבי. [ג] [ע' מוסק' קדושין כח. ד"ה הקורא]. [ג] לקמן סד: [ע"ז ה.]. [ד] פוסקים מו: ע"ש מגיבה ה: ע"ש [מ"ק יח: ע"ש בכולם וכן בשאלתות פ' יתרו סי' נג אי' אמר רבנ"ג כל מקום וכ"ה בפי' הרא"ש כאן]. [ה] [מ"ק יח. ע"ש]. [ו] [ברכות ה: סנהדרין צה.]. [ז] תמורה ג: מגיבה י. [ח] [לקמן סד:]. [ט] [פ"ש ה"ד]. [י] ל"ל עונגו. [כ] [במ"ר נשא פרשה ז]. [ל] ל"ל אלא כאלו.

תורה אור השלם

1. וְיֹאמַר יְיָ אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְיָן לֵךְ שֹׁב מִצְרָיִם כִּי מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְּשִׁים אֶת נַפְשֶׁךָ:
שמות ד יט

גליון הש"ס

גמ' ש"מ תלת. לקמן ד' ח ע"ב. ברכות כז ע"ח. פסחים ה ע"ח. ק"ל אמאי לא אמר ע"מ ד' דהא ש"מ ג"כ אם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי: בהר"ן ד"ה ואם לא. לא שיהא בנדוי מאליו. עי' קדושין כח ע"א תד"ה הקורא. ובנדה ד' יג ע"ב תד"ה המקנה: בהר"ן ד"ה שנאמר. וליבא למימר נמי שהיו מצורעים. עי' בספר שאילת שלום להגאון מהר"י גרלין אות לב:

פי' הרא"ש (המשך)

דכתיב וברכך בכל מעשה ידיך ומדהזכרת מצוה מעשרת מכלל דהזכרת עניות מדלגלגת: ועניות כמיתה דכתיב כי מתו כל האנשים. והאי קרא נדתן ואבירם כתיב ולקמן בפ' ר"מ מוכח דע"כ האי מתו ר"ל שירדו מנכסיהם ולפי שהזכרת השם דבר שגורם עניות ומיתה הממירו בה יותר מבשאר עוברי עבירה ואמרו אם לא נדהו השומע יהא בנדוי: ותניא רשב"ג אמר כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני. ומייתי עוד ראיה שעוני שקול כמיתה דאמרינן בכמה דוכתי [ברכות נח. שבת לד. ב"ב עה. סנהדרין ק.] נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות עוני בפרק במה מדליקין [שבת לג.]: ר"ש וי' אלעזר בנו כשיצאו מן המערה כל מקום שנתנו עיניהם בו היה נשרף: ש"מ אין בין נדוי לחפרה כלום. ואפילו לאפקורותא ולאפוקי ממ"ד במ"ק (דף טז.) וה"מ לממונא אבל לאפקורותא עד דמיילא עליה שמתא דרבנן מלמיד יומין: **ומיפר.** לאו דוקא דחכם בני לשון הכרה: מהו דתימא אין החבוש מתיר עצמו מבית האסורין. כי היכי דמלינו בני הכתת נדרים דהוא אינו מוקל אבל אחרים מוחלין לו: **משמת נפשיה והדר משמת צורבא מרבנן.** דמשום כבוד תורה היה קשה בעיניו לנדותו וכדאמרינן בפ' מקום שנהגו (פסחים נג.) דמעברא ממנו אגניזא לזרבא מרבנן ולא ממנו אשמתא והוא היה המנדה ויהיה קשה בעיניו ומנדה לא"ע תחלה ל"ג כדי שלא יתפלל ויבכה מלבמיר: **שרי לנפשיה.** שלא יכבלו אנשי ביתו בדברים אלו ויבא ובאי ויתיר אבאי:

מוסף רש"י

לישנא דנדוייא הוא. לשון נדוניה הוא, מה עונדה אסור ליהנות ממנו אף כאן אסור ליהנות ממנו ראמ"ה בשמו). לישנא דמשמתנא הוא. שבני אדם רגילין לומר במקום שמתא מעולה אני לך, אבל נדוניה לא רגילי למימר במקום שמתא (שם). הוא עצמו. השומע, יהא בנידוי. דמשמתינן ליה, אם שיהא בנדוי מאליו, דומיא דקורא לחבירו בנד, דגרסינן בפ"ק דקדושין (כח.) גבי קורא חבירו עבד הוה שמותי דשמתיון ליה, דתניא קורא לחבירו עבד יהא נדוי (שם). נדהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו. שמאחר שביישוהו בפניו צריך להתיר לו בפניו דלא שיתבייש דעתו של חבירו אם בהיתרה אמר שנתבטל (מאירי שם). משמת נפשיה. רישא. כדי שישתתף בצערו (מאירי וש"מ בשמו). צורבא לנפשיה. מפני שלא יצערו כדי ביתו להתרחק ממנו (שם ושם).

פירוש הרא"ש

במנודה. הוא דפליגי ר"ש. סבר כיון דלא אפקיה בלשון שמתא לאו עתיה למנדי: נדהו בפניו. ר' נתמיע נדוי ונדהו בפניו אין מתיר לו אלא בפניו דכמו שנדהו בפניו צריך לבבדו בפניו ולכבוד

תוספות

מאי פליגי במנודה אני לך דר"ע סבר לישנא דנדוייא הוא. שיהא נע ונד ומרותק מהנאתו דאין לספקו בלשון נדוי ולענין הרחקת ד' אמות אף על גב דלשון המצנה קורא מנודה שנדוהו כדאמרי' מ"ק (דף טו.): מנודה אינו אלא שוגין לו מכל מקום כשאדם רוצה להרחיק עצמו ד' אמות אינו רגיל להזכיר נידוי על עצמו בשביל כך אבל בפניה. יש לפרש דשפיר מועיל גם שלא בפניו אלא לבדוהו של מנודה דכמו שביישו לפניו לא בפניה. יש לפרש דשפיר מועיל גם שלא בפניו אלא לבדוהו של מנודה דכמו שביישו לפניו לפניו ר"א"ש שנדהו בדין אי נמי בעי למימר דכיון שנדוהו בפניו אינם הגידו כל כך שלא יועיל ההיתר אלא בפניו כעין ר"ש: דהו דלכוותה מרגיון בגיטין (דף לג.): כל מילתא דמתאמרא בפני ר' לריכא לנדותו. דאמרינן בריש תמורה (דף ג.): מזהרה למזכיר שם שמים לבטלה שנאמר את ה' אלהיך תירא ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי. כלומר חכמי הדור מיירינן לנדותו: שב"מ שהזכרת השם מצויה עניות מצויה. פי' הרב אלעזר בן קליר בן מדכתיב (שמות כ) בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך מדהזכרת שם למצוה גורם ברכה דהייט כ"ש ח"כ הזכרת שם לבטלה גורם עניות וי"ל פי' דנקלא לן מדכתיב גבי שבועת שקר: עניות כמיתה דכתיב בי מתו כל האנשים ואתו ואת עציו ואבניו והזכרת השם לבטלה דומה קצת לשבועת שקר: עניות כמיתה דכתיב בי מתו כל האנשים אבקשים את נפשך. גבי דתן ואבירם דע"כ לא מתו אז במלריס שהרי היו במדבר וליכא למימר שהיו מומין ומצורעים

המתבוננים כמתים קומין ליכא למימר דכתיב (במדבר טז) העיני האנשים ההם תנקר ומצורעים נמי לא שהרי היו בקרב ישראל וליכא למימר שנתרפאו במתן תורה שהרי חזרו לומון במעשה העגל וליכא למימר שלא היו להם בנים דהא כתיב (שם) (הם) ונשיהם ובניהם וטפם ועוד דמשום שלא היו להם בנים לא נמנעו מלכויות קרובים למלכות כבתחילה אבל בשביל עניות ודאי נמנעו מלכויות קרובים למלכות: **אין בין נדוי לחפרה ולא כלום.** מיתה דאמרי' במ"ק (דף טז.) עוון אסר וטוען שרי פי' לאלתר ה"מ לענין מנודה אבל לענין אפקירותא עד דמיל עליה שמתא תלגין יומין וי"ל ה"ל כיון שנידוי זה אינו אלא לכפרה בעלמא ומיירי עליו שלא יגיע עוד להזכיר שם שמים לבטלה אין זה נידוי חשוב כאפקירותא ל) לשאר עניות לאול עליו נידוי שעה אחת: **משמת נפשיה והדר משמת בר בי רב.** פר"ת שזה היה עושה כדי שלא יפסח להתיר הנידוי של בר בי רב אבל עכשיו משמת נפשיה מתוך כך שהיה זכות להתיר שלו זכות יהיה נמי להתיר של בר בי רב וי"ל פירש דלכפרה היה עושה כך שלא יענש כמה שמנדה לורבא מדרבנן כי בקושי יש לנדותו כדאמרינן (נפסחים נב.) ממנו אגניזא ולא ממנו אשמתא ותע"פ שזה היה מתחייב שמתא מן הדין אעפ"כ היה ירא מן העונש לכך היה משמת נפשיה לכפרה: **משמת נפשיה.** היה מרחיק עלמו ד"א מחביריו: **כי עייל לביתיה שרי לנפשיה.** משום בני ביתיה והדר שרי לבר בי רב כדי שיבא זכאי ויכפר על החייב לכך היה מתיר לעצמו קודם:

דאי לא מאי כי עייל לביתיה. ומיהו הראב"ד ז"ל כתב דאשתו אינה חייבת לנהוג בו נדוי וטעמא דמילתא משום דאשתו כגופו ודייק לה מדאיבעיא לן בפרק ואלו מגלחין (מ"ק דף טו:) מנודה מהו בתשמיש המטה דאם אשתו חייבת לנהוג בו נדוי מאי קמבעיא ליה פשיטא דאפי' קירוב בעלמא אסור אלא ודאי אשתו מותרת. ואפשר לדחות ראיה זו דאפי' אם תימצי לומר דאשתו חייבת לנהוג בו נדוי משכחת לה להאי בעיא במנודה לעיר אחרת שאינו מנודה לעירו ואפי' הכי הוא עצמו מנודה הוא ואם איתא דמנודה אסור בתשמיש המטה הוא עצמו אסור בכך אף על פי שאשתו מותרת:

גמרא

מנין שנשבעין לקיים את המצוה שנאמר [1]נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא אלא הא קמ"ל [א]דשרי ליה לאיניש לזרוזי נפשיה ואמר רב גידל אמר רב [ב]האומר אשכים ואשנה פרק זה אשנה מסכתא זו נדר גדול נדר לאלהי ישראל והלא מושבע ועומד (א) הוא [(א)]ואין שבועה חלה על שבועה מאי קמ"ל דאפי' זרוזי בעלמא היינו דרב גידל קמייתא הא קמ"ל כיון דאי בעי פטר נפשיה [(ב)]בקרית שמע שחרית וערבית משום הכי חייל שבועה עליה [(ג)]א"ר גידל א"ר [ג]האומר לחבירו נשכים ונשנה פרק זה °עליו להשכים שנאמר [2]ויאמר אלי (בן אדם) קום צא אל הבקעה ושם אדבר אותך ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד אמר רב יוסף [ד]נידוהו בחלום צריך י' בני אדם להתיר לו והוא דתנו הלכתא אבל מתנו ולא תנו לא ואי ליכא דתנו הלכתא אפילו מתנו ולא תנו ואי ליכא ליזיל וליתב אפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי י' עד דמקלעי ליה עשרה דגמרי הלכתא א"ל רבינא לרב אשי ידע מאן שמתיה מהו דלישרי ליה אמר ליה לשמותיה שוויה שליח [ה]למישרי ליה לא שוויה שליח אמר ליה רב אחא לרב אשי שמתיה ושרו ליה בחלמיה מאי א"ל [ו]כשם שאי אפשר לבר בלא תבן
כך

רש"י

(ב) קא משמע לן דשרי ליה לאינש. לישבע כדי לזרז עצמו לקיים את המצוה: והלא מושבע ועומד מהר סיני(ג). דכתיב ושננתם (דברים ו) דצריך אדם לשנות בתורה. לישנא אחרינא והלא מושבע ועומד מהר סיני דכתיב (יהושע א) לא ימוש ספר התורה הזה וגו': כיון דאי בעי פטר נפשיה בקרית שמע שחרית וערבית. דכיון דקרא ק"ש קיים לא ימוש דא"ר שמעון בן יוחי במסכת מנחות (דף צט:) כל הקורא קרית שמע שחרית וערבית הרי זה קיים מצות לא ימוש וכיון דאי בעי פטר נפשיה מושננתם בקרית שמע דיוצא בה ידי חובתו מאותה שבועה דהר סיני משום הכי כי אמר אשנה פרק זה (אע"ג) דלא הוי מושבע בהכי דכבר פטר נפשיה ואהכי חל עליה שבועה: והנה שם כבוד אלהי ישראל עומד: מתנו. משנה: תנו. גמרא: יהיב שלמא לבי עשרה. וכד מתיבין ליה הוו מתירין ליה נדויו:
קך

ר"ן

והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא אלא הא קמ"ל וכו'. מסתברא לי דהכי פירושא דמעיקרא קס"ד דרב גידל אתא לאשמועינן שבועה חלה על דבר מצוה כדבר הרשות ומוכח לה מדכתיב נשבעתי ואקיימה ומש"ה פריך והלא מושבע ועומד הוא דהא מוכיחין בפרק שבועות שתים בתרא (שבועות כז.) דהא דכתיב להרע או להיטיב° בדבר הרשות כתיב קרא ולא בדבר מצוה וכי תימא ה"מ לקרבן דלהרע או להיטיב גבי קרבן כתיבא אבל בל יחל איכא אפילו בדבר מצוה אם כן מאי נשבעתי ואקיימה הכי הוה ליה למימר דנהי דאמעיטא מצוה מקרבן לא אמעיטא מבל יחל כדחזינן התם בפרק שבועות שתים בתרא (שם כה.) דמילתא דליתא בלאו והן אי נמי בלהבא דאמעיטא מקרבן מלהרע או להיטיב ולא אמעיטא ממלקות ולהא לא צריך קרא א"כ מאי קאמר שנאמר נשבעתי ואקיימה. ומתרצינן אלא הא קמ"ל דשרי ליה לזרוזי נפשיה כלומר ודאי לא איצטריך האי קרא לומר °שהיא חלה לגבי בל יחל אלא ה"ק מנין שדבר הגון הוא להשבע לקיים את המצוה ואפי' כשרים שנמנעין משבועה נשבעין הן בכך שנאמר נשבעתי ואקיימה כלומר שהרי דוד היה עושה כן: והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא. כלומר ודאי אע"ג דקאמרת נדר גדול שבועה קאמרת דאמר בהדיא בשבועה אשנה פרק זה שהרי נדר כיון שהוא מיתסר חפצא אנפשיה ליתיה לעולם באעשה אלא ודאי שבועה קאמרת כדאשכחן בדוכתי טובא דקרי ליה לשבועה נדר כדתנן (לקמן דף ט.) כנדרי רשעים עלי נדר בנזיר ובקרבן ובשבועה ואמרינן נמי בריש פרק ארבעה נדרים [לקמן כב:] ההוא דאתא) לקמיה דרב אסי א"ל במאי נדרת באלהא דישראל ואפ"ה (ס"א ומש"ה) קשיא לך דאין שבועה חלה על שבועה לקרבן דמדאמרת נדר גדול משמע לכל דיני שבועה דאי קמ"ל לזרוזי נפשיה שרי ומש"ה קאמר נדר גדול נדר כלומר נדר משובח הוא זה וראוי לעשות כן א"ה היינו דרב גידל קמייתא: הא קמ"ל דכיון דאי בעי פטר נפשיה וכו'. מסתברא לי דלאו דווקא דבהכי מיפטר שהרי חייב כל אדם ללמוד תמיד יום ולילה כפי כחו ואמרינן בפ"ק דקדושין (דף ל.) ת"ר ושננתם שיהו דברי תורה מחודדין בפיך שאם ישאלך אדם דבר שלא תגמגם ותאמר לו וכו' וק"ש שחרית וערבית לא סגי להכי. אלא מכאן נראה לי ראיה למה שכתבתי בפרק שבועות שתים בתרא דכל מידי דאתא מדרשא אע"פ שהוא מן התורה כיון דליתיה מפורש בקרא בהדיא שבועה חלה עליו. והכא הכי קאמרינן כיון דאי בעי פטר נפשיה ממאי דכתיב בקרא בהדיא דהיינו בשכבך ובקומך [דברים ו] בקרית שמע שחרית וערבית מש"ה חלה שבועה עליה לגמרי אפילו לקרבן והיינו דקאמר נדר גדול כלומר לכל דיניו כדבר הרשות וכבר כתבתי זה שם בראיות גמורות בס"ד: עליו להשכים. מסתברא לי דהכי קאמר כיון שאמר נשכים הרי קבל עליו שיהא הוא מעורר בדבר כשם שהוא מעורר מעכשיו. ותרתי קמ"ל חדא דקבלה בעלמא לדבר מצוה מהניא דמאי דאמרינן הכא לא הזכיר לא נדר ולא שבועה ואפ"ה בדבורא בעלמא סגי דומיא דמאי דאמרינן דקבלה בלחוד מהניא לצדקה כדכתיב בפיך) זו צדקה [לעיל ז.] וה"ה לכל דבר מצוה וקמ"ל נמי דעליו להשכים כדעבד קודשא בריך הוא: נדוהו בחלום צריך עשרה בני אדם להתיר לו. לפי שאפשר שבשליחות המקום נתנדה ולפיכך צריך עשרה להתירו ששכינה עמהם: והוא דמתנו הלכתא. כלומר דמתנו לאחרים אבל תנו בלחוד לא דלא חשיבי כולי האי. ואיכא דגרסי דתנו הלכתא כלומר גמרא אבל מתנו כלומר משנה בלחוד לא: ויהיב שלמא לבי עשרה. ומתוך שישיבו לו שלום יגינו עליו מן היסורין עד דמקלעין ליה עשרה וכו': ידע מאן שמתיה מהו דלישרי ליה. שהרי כל מי שמנדה בידו להתיר כדאמרינן בפרק ואלו מגלחין (מ"ק דף יז.) זיל לגביה דלישרי לך: לשמותיה שויה שליח. מן השמים:
כשם

מסורת הש"ס

א) לקמן יח., ב) [מנחות צט:], ג) [צ"ל ואמר], ד) [ברכות נה.], ה) [ויקרא ה], ו) [צ"ל הביא דאתיא רש"ש], ז) [דברים כג],

תורה אור השלם

1. נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ: תהלים קיט קו
2. (כב) וַתְּהִי עָלַי שָׁם יַד יְיָ וַיֹּאמֶר אֵלַי קוּם צֵא אֶל הַבִּקְעָה וְשָׁם אֲדַבֵּר אוֹתָךְ: (כג) וָאָקוּם וָאֵצֵא אֶל הַבִּקְעָה וְהִנֵּה שָׁם כְּבוֹד יְיָ עֹמֵד כַּכָּבוֹד אֲשֶׁר רָאִיתִי עַל נְהַר כְּבָר וָאֶפֹּל עַל פָּנָי: יחזקאל ג כב-כג

הגהות הב"ח

(א) גמ' מושבע ועומד מהר סיני הוא ואין שבועה: (ב) רש"י ד"ה הא קמ"ל: (ג) ד"ה והלא וכו' מהר סיני הוא דכתיב ושננתם וכו' מהר סיני הוא דכתיב לא ימוש:

גליון הש"ס

גמ' עליו להשכים שנאמר. עי' בפרש"י שמות יט טו: בהר"ן ד"ה והלא מושבע ועומד. שהיא חלה לגבי בל יחל. עי' בלשון הרמב"ן על התורה פ' חוקת שכתב ואפי' בקיום מ"ע אין חלות שאם נשבע לקיים את המצות ולא קיים אינו מתחייב משום שבועה לא קרבן ולא מלקות:

פירוש הרא"ש

מנין שנשבעין לקיים המצוה. ול"ח שמא יבא לידי תקלה ויעבור על שבועתו: והלא מושבע ועומד הוא. לקיים המצוה ואין שבועה חלה על שבועה דדרשינן ליה בשבועות מלהרע או להיטיב דהטבת רשות איירי ולא בקיום מצוה: אלא הא קמשמע לן דשרי לזרוזי נפשיה. ולא הוי מזכיר שם שמים לבטלה אם נשבע בשם ואם נשבע בלא שם נמי סד"א דאסור כדי שלא יתרגל אדם בשבועות ויבא לישבע גם על דברים אחרים: נדר גדול נדר לאלהי ישראל. לאו היינו נדר ממש דלא איקרי נדר אלא שמתפיסים בדבר הנדור אלא מחשבינן ליה כאילו נדר לצדקה דאמרינן בפ"ק דר"ה (דף ו.) בפיך זו לצדקה: והלא מושבע ועומד הוא. דכתיב והגית בו יומם ולילה ואע"ג דתנן לקמן בפ"ב (דף טז.) שהנדרים חלין על דבר מצוה כדבר הרשות היינו בנדר גמור שמתפיסים בדבר אסור דילפינן לה מכי ידור נדר לה' מלמד שחלין על דבר מצוה אבל נדר כי האי דדמי לצדקה ליכא רבויא דיחול על דבר מצוה וגמרינן משבועה דאינה חלה על דבר מצוה וליכא למפרך מידי בשבועה

עין משפט נר מצוה

לג א ב מיי' פי"א מהל' שבועות הלכה ג סמג לאוין רמא טוש"ע י"ד סי' רג סעי' ו [וסי' ריג סעי' ב]:
לד ג מיי' פ"א מהלכות נדרים הל' כט סמג לאוין רמה (טוש"ע י"ד שם וסי' ריג סעי' ב):
לה ד ה ו מיי' פ"ז מהל' ת"ת הל' יב טוש"ע שם סי' שלד סעי' לה:

מוסף רש"י

מנין שנשבעין לקיים את המצוה. כדי שלא יוכל לחזור בו (תמורה ג:) כלומר מצוה שיהא אדם נשבע לקיים מצוה כדי שיזהר ויזדרז לקיימה (חגיגה י.). נדר גדול כו' והלא מושבע ועומד הוא. קס"ד דהאי מקשה שאין הנדר חל על דבר מצוה, ושני ליה אפילו לדעתיה, ונפקא מינה להיכא דנשבע, מיהו קי"ל באלו מותרין (לקמן טז.) דנדר חל על דבר מצוה, והאי תירוצא דיחויא בעלמא הוא (ראמ"ה בשמו). ויהיב שלמא. ארחא דמלתא קאמר (שם).

פי' הרא"ש (המשך)

[צ"ל דשבועה] תמורה א"נ הא דנדרים חלין על דבר מצוה היינו בטול מצוה כגון דאמר קונם ישיבת סוכה עלי אבל אם אסר נבלה עליו בקונם לא חייל דאין איסור חל על איסור הוא הדין אם נדר לקיים לא חייל: מאי קמ"ל דשרי ליה לאינש לזרוזי נפשיה. ולא חיישינן שמא יתרגל נדרים: היינו דרב גידל קמייתא: הא קמ"ל כיון דבעי פטר נפשיה כו' משום הכי חיילא שבועה עליה. דלא הוי חובה אלא רשות והויא הטבה דומיא דהרעה: עליו להשכים. על האומר להשכים תחלה כמו שמצינו שאמר הקב"ה ליחזקאל קום צא אל הבקעה ושם אדבר אותך וכשבא שמה כבר היה כבוד השם עומד: נידוהו בחלום. יש לחוש שמא בשליחות המקום נתנדה: צריך עשרה ב"א להתיר לו. ועל כל בי עשרה יש שכינה והרי הותר לו באותו ב"ד שנתנדה: והוא דמתנו הלכתא. ששונין לאחרים: ואי ליכא. דלא תנו ולא מתנו אל יקח הדיוטות וטוב לו שישב בפרשת דרכים ויקבל שלום מבי עשרה דגמרי הלכתא: ידע מאן שמתיה מהו דלישרי ליה. שכל מי שמנדה בידו להתיר כדאמרינן במ"ק גבי ר"ל דשמתיה ההוא גברא דא"ל ר' יוחנן זיל לגביה דלישרי לך: כשם שא"א לבר בלא תבן. פסוק הוא (ירמיה כג) גבי חלום דכתיב הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאום ה':

תוספות

מושבע ועומד מהר סיני הוא. קא ס"ד נשבעין לקיים מצוה דקאמר היינו לחייב משום שבועת ביטוי אם לא [יקיים] ותימה אדפריך לרב גידל תקשי ליה קרא דנשבעתי ואקיימה ופי' בתוס' דאה"נ וי"ל דקרא איכא לקיומי במצוה דאפשר ליפטר ממנה כמו באשנה פרק זה אבל לרב גידל ע"כ איירי במצות שמחויב לעשות דאל"כ מאי קמ"ל וגם היינו דרב גידל בתרייתא לכך פריך אדרב גידל ומשני קמ"ל דשרי לזרוזי נפשי' פירוש ולא מיתסר משום דמוציא שם שמים לבטלה אבל לא איירי לענין שבועת ביטוי כך פי' בתוס' ובפי' הר"ר אליעזר פי' הא דפריך מושבע ועומד מהר סיני הוא היינו כלומר אם בא להשמיענו שמותר לישבע לקיים מצוה ולא חיישינן שמא יעבור על שבועתו ולא יקיים אי נמי לא מקיים לא עבר על שבועתו דמושבע ועומד מהר סיני ואין שבועה חלה על שבועה ומשני הא קמ"ל דשרי לזרוזי נפשיה ולא מיתסר משום הוצאת ש"ש לבטלה כדפרי' מיהא מה דפי' מושבע ועומד מהר סיני וכו' [משמע] דאכללא דגופא דמילתא פריך הלא מושבע ועומד וכו' כפי' לפירוש ראשון משום דס"ד לענין שבועת ביטוי פריך: האומר אשנה פרק זה וכו' נדר גדול נדר לאלהי ישראל. לכאורה משמע שאמר לשון זה ולא הזכיר שבועה וקמ"ל דיש יד לשבועה אי נמי כדפירש הר"ר אליעזר דהוי נדר כמו נדר לצדקה וקשה דא"כ מאי פריך לקמן מאי קמ"ל לזרוזי נפשיה היינו דרב גידל קמייתא מה ענין זה לרב גידל קמייתא כיון שלא הזכיר שבועה ועוד דטובא קמ"ל דהכא הוי יד לשבועה לכ"נ לפרש דאיירי שהזכיר שבועה מפיו שאמר שבועה שאשנה פרק זה ופריך מעיקרא והלא מושבע ועומד וכו' וא"כ ליכא לחיוביה משום שבועת ביטוי דכי היכי דאין שבועה חלה על שבועה ה"נ אין נדר חל על נדר ואי קמ"ל דשרי לזרוזי אנפשיה לקיים המצוה היינו דרב גידל קמייתא ומשני הא קמ"ל כיון דאי בעי פטר נפשיה וכו' כלומר לעולם לענין לחיובו משום שבועת ביטוי אם יעבור וכי תימא מושבע וכו' דאי בעי פטר נפשיה וכו' וא"כ אפשר ליפטר ממצוה זו חיילא עליה שבועה לחייבו משום ביטוי אם יעבור כמו בשבועה דדבר הרשות והא דתנן בשבועות נשבע לקיים המצוה ולא קיים פטור דוקא במצוה שאי אפשר ליפטר ממנה כמו להניח תפילין ליטול לולב אבל האי דאי בעי פטר נפשיה חייל שבועה עילויה וה"ה דאם נשבע שלא לשנות פרק זה [דאין] חייב משום שבועת ביטוי ושייך התרה ולא חשיב נשבע לבטל המצוה וא"ת א"כ הא דתנן בשבועות (דף כה.) נשבע שבועה שלא אתן שחייב משום שבועת ביטוי ופריך בגמרא אילימא שלא אתן לעני מושבע ועומד וכו' וכי מושבע לתת לכל עני ועני מתנה ומאי דוחקיה לשנויי התם בעשיר ויש לומר דמשמע ליה שלא אתן כלל מדלא פירש והא ודאי מזה מושבע וכו' ליתן לעני הצריך לפרנס והוה מצי לשנויי שלא אתן לעני מנה אבל תירוץ פשוט לקח לו דמיתוקמא ביה שלא אתן כלל כדמשמע המשנה: עליו להשכים. פירוש על האומר לחבירו להשכים כמו שמצינו ביחזקאל שאמרה לו שכינה והקדים שכינה על ידו: צריך עשרה ב"א להתירו לו. לפי שחלום הוי כעין נבואה יש לו לדאוג מן הפורענות לכן צריך להתירו בעשרה ואז הוא מותר באותו ב"ד שנידוהו דאכל בי עשרה שכינה שריא (עיין לשון הרא"ש): והוא דמתנו. לאחרים הלכתא הלכה למשה מסיני אותן ראוין לשרות שכינה ביניהם ואי ליכא דמתנו אפי' תנו לעצמן ולא לאחרים: ואי לא אזיל לפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי עשרה. כי היכי דליהדרי ליה שלמא ומועיל לו לתלות לו להגין לו מן היסורין. עד דמיקלעי עשרה דגמירי הלכתא ויתירו לו הנידוי אבל ליכא לפרש עד דמיקלעי עשרה דמתנו הלכתא ויהיב להו שלמא א"כ למה חזר והזכיר עשרה גבי עד דמיקלעי היה לו לומר דמקלעי דמתנו ואנן ידעינן דאאותן כבר דיהיב שלמא קאי אלא ש"מ כדפרישית והא דנקט פרשת דרכים יש לפרש ששם רגילות למצוא עשרה ב"א יחד יותר מבעיר מיהו יש לפרש דאפי' בזה אחר זה מועיל ות"מ נקט פרשת דרכים לפי ששם רגילות ליתן שלום לבני אדם: כשם שלא אפשר לבר בלא תבן וכו'. וכן פי' דריש ליה מהאי קרא הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר אתו דברי אמת יאמר דברי אמת כי מה לתבן את הבר וגו':